

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.39>**Микола Єфімов,**

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Наукова стаття присвячена висвітленню деяких аспектів розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. Розглядається сутність криміналістичного забезпечення розслідування визначеної категорії кримінально караних діянь.

Автор акцентує увагу на тому, що криміналістичне забезпечення відносно новий термін у криміналістичній науці. Хоча безпосереднє його наповнення в тій чи іншій інтерпретації висвітлено в більшості наукових праць із криміналістики. Це і зрозуміло, оскільки кожний дослідницький пошук у визначеній науковій галузі неможливий без надання практичних рекомендацій, які дозволять працівникам правоохоронних органів більш якісно здійснювати кримінальні провадження будь-яких категорій. Водночас необхідно вказати, як ми розуміємо дефініцію зазначеного поняття, та охарактеризувати його сутність. Адже для подальшого розгляду зазначеної тематики та комплексного дослідження розслідування кримінальних правопорушень проти моральності потрібно чітко розуміти зміст цієї наукової категорії.

Значається, що криміналістичне забезпечення – це система методів, засобів, прийомів з різних напрямів криміналістики (техніки, тактики та методики), що базуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням.

Підтримується позиція науковців, які розглядають зміст особливостей даного забезпечення у таких елементах: його об'єктом є діяльність з використання науково-технічного потенціалу розслідування злочинів, який складається з криміналістичних знань, криміналістичної освіти і криміналістичної техніки; суб'єктами такого забезпечення є органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації та навчальні заклади, наукові й практичні працівники, педагоги; взаємозв'язки і взаємовідносини між вказаними компонентами розподіляються за основними напрямками: правового (законодавчого), організаційно-управлінського, наукового забезпечення.

Визначається, що криміналістичного забезпечення складається з наукового, методичного, техніко-криміналістичного і тактико-криміналістичного забезпечення.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, моральність, кримінальні правопорушення, розслідування, слідчі (розшукові) дії.

Постановка проблеми. Криміналістичне забезпечення – відносно новий термін у криміналістичній науці. Хоча безпосереднє його наповнення в тій чи іншій інтерпретації висвітлено в більшості наукових праць із криміналістики. Це і зрозуміло, оскільки кожний дослідницький пошук у визначеній науковій галузі неможливий без надання практичних рекомендацій, які дозволять працівникам правоохоронних органів більш якісно здійснювати кримінальні провадження будь-яких категорій. Водночас необхідно вказати, як ми розуміємо дефініцію зазначеного поняття, та охарактеризувати його сутність. Адже для подальшого розгляду зазначеної тематики та комплексного

дослідження розслідування кримінальних правопорушень проти моральності потрібно чітко розуміти зміст цієї наукової категорії. Тому, на нашу думку, дана тематика є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень приділяли увагу такі вчені-криміналісти: Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Н. І. Клименко, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, М. В. Салтевський, О. В. Таран, В. В. Тищенко, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін.

Водночас питанням криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності з боку науковців належної уваги приділено не було.

Тому в цій статті ми ставимо перед собою таке **наукове завдання** – визначити сутність криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розгляд даної тематики, необхідно наголосити на тому, що прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) в 2012 році та зміни, внесені до Кримінального кодексу України (далі – КК) у зв'язку з цим, зумовили введення в законодавчий обіг поняття «кримінальне правопорушення». Крім того, в ч. 1 ст. 12 КК зазначається, що даний термін поділяється на кримінальні проступки і злочини [10]. А вже в ч. 1 ст. 215 КПК вказано, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання [11]. З огляду на зазначене, виникає потреба в усуненні перевантаження органів досудового розслідування надмірною кількістю матеріалів кримінальних проваджень, що пов'язано з унесенням до Єдиного реєстру досудових розслідувань фактично будь-яких заяв і повідомлень, навіть тих, які не містять ознак кримінального правопорушення.

У цьому аспекті доречною вбачається думка Д. В. Швєня, який наголошує на тому, що існує потреба в запровадженні інституту проведення дослідчої перевірки заяв і повідомлень. Також попереду значна робота з організації впровадження у практику інституту кримінальних проступків, що значно розвантажить слідчих і зменшить процесуальні витрати, дасть можливість залучити працівників інших служб і підрозділів Національної поліції України до правозастосовної діяльності. Доцільність та ефективність цього підтверджується багаторічним попереднім досвідом слідчих та оперативних підрозділів [19, с. 14]. Але в будь-якому разі процес розслідування правопорушень повинен бути забезпечений відповідними криміналістичними засобами та методами.

У свою чергу В. Ю. Шенітько акцентує увагу на тому, що у сучасному глобальному світі завдання криміналістики зумовлені необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, які діють не лише в Україні, а й у різних країнах світу та спрямовані на оптимізацію процесів виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів, а отже, і сприяють встановленню

істини у справі [20, с. 150]. А, наприклад, Є. Д. Лук'янчиков, розглядаючи термін «забезпечення» стосовно діяльності з розслідування злочинів, відзначає, що в статисті він може бути визначений як сукупність засобів, інструментів, що слугують вирішенню певних завдань, а також умов, що сприяють процесу їх вирішення, і в динаміці – як процес створення і подання зазначених вище засобів і умов [13, с. 111], що ми підтримуємо.

Ще наприкінці 90-х років ХХ-го сторіччя В. В. Матвієнко у дисертаційній роботі зазначав, що криміналістичне забезпечення – це складне, багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна діяльність вчених-криміналістів і практиків щодо розробки нових, пристосування чинних науково-технічних досягнень, а також їх впровадження в практику розслідування злочинів з метою оптимального вирішення її завдань [14, с. 28]. Тобто автор виділяв основний напрям розвитку криміналістичного забезпечення через призму пристосування чинних науково-технічних досягнень до відповідних реалій сьогодення. На нашу думку, дане твердження неповною мірою відображає сутність досліджуваної наукової категорії. Адже, зокрема, криміналістично-тактичне забезпечення в даному понятті взагалі не відображено.

А вже Є. І. Зуєв наголошував, що зміст криміналістичного забезпечення діяльності з розкриття і розслідування злочинів знаходить своє відображення у таких її елементах: 1) організованій системі інформації, яка полегшує своєчасне, цілеспрямоване й ефективне залучення даних криміналістики для розкриття злочинів; 2) достатній оснащеності слідчих, працівників органів дізнання науково-технічними засобами, наявності у них відповідних знань, вмінь і навичок з використання таких засобів; 3) цілеспрямованій системі впровадження досягнень криміналістики в практичну діяльність [5, с. 10-11]. Як бачимо, в даному визначенні вказано інформаційний блок як обов'язковий складник криміналістичного забезпечення.

Інші науковці вказують на те, що досліджувану наукову категорію необхідно розглядати як систему впровадження у практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб та органів внутрішніх справ з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю криміналістичних знань, що втілені в уміннях працівників органів внутрішніх справ використовувати наукові, методичні та тактичні криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні засоби та технології їх застосування, з метою попередження, розкриття та розслідування злочинів [7, с. 62; 18, с. 154].

Зі свого боку, І. І. Дановська, провівши відповідне дослідження, визначає його як результат розвитку криміналістичної науки, цільову діяльність уповноважених згідно із законом на її здійснення органів та посадових осіб, котра полягає у всебічному вивченні потреб практики і розробці на основі одержаних результатів ефективних та допустимих засобів, методів їх вирішення та реалізації заходів з їх впровадження у практику розслідування злочинів [2, с. 42].

Аналіз наукових праць дозволив С. Ф. Денисюку зазначити, що забезпечення діяльності правоохоронних органів є досить важливим завданням, яке науковці ставили перед собою, однак вирішували пов'язані з цим питання з огляду на конкретні завдання, які стояли перед кожним із вчених під час підготовки роботи. Проблема криміналістичного забезпечення слідчої практики, як вказує автор, потребує комплексної наукової розробки [3, с. 284].

Так, К. Є. Поджаренко під криміналістичним забезпеченням розкриття і розслідування злочинних порушень прав інтелектуальної власності розуміє комплексну діяльність, спрямовану на формування умов постійної готовності правоохоронних органів до ефективного використання криміналістичних методів, засобів і рекомендацій, а також на реалізацію такої готовності в повсякденній практиці розкриття й розслідування зазначеної категорії злочинів. Складовими частинами структури такої діяльності є техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне методичне забезпечення [15, с. 6].

У свою чергу В. О. Образцов вказує на те, що суть криміналістичного забезпечення кримінального судочинства полягає в наданні посадовим особам правоохоронних органів, які професійно ведуть боротьбу зі злочинністю, наукової продукції, яка розроблюється в криміналістиці, освоєння та використання якої сприяє підвищенню ефективності вирішення завдань, які стоять перед споживачами такої продукції [8, с. 25].

Найбільш лаконічно, на нашу думку, Ю. М. Черноус з практичного аспекту охарактеризувала криміналістичне забезпечення як діяльність з розроблення та залучення криміналістичних рекомендацій, що ґрунтується на теоретичних засадах криміналістики, з метою розслідування злочинів [17, с. 49-50].

Розглядаючи сутність криміналістичного забезпечення, В. О. Волинський приділяє увагу таким обставинам:

а) самі по собі криміналістичні знання та вміння не виникають, вони формуються в процесі певної діяльності (наукової, навчальної);

б) такі знання та вміння реалізуються знову ж таки в діяльності з розкриття та розслідування злочинів;

в) застосовувати криміналістичні засоби, методи і технології можна лише тоді, коли вони розроблені й впроваджені в практику. А це також діяльність;

г) нарешті, всі ці напрями діяльності – не самоціль. У практиці боротьби зі злочинністю реалізуються їх результати, практика визначає їх зміст (цілі, завдання, форми), виходячи зі своїх повсякденних потреб [1, с. 28].

Як бачимо, автор розглядає створення криміналістичного забезпечення через призму певної наукової чи навчальної діяльності, яку в підсумку можна застосовувати у розслідуванні різних видів кримінальних правопорушень.

В аспекті нашого дослідження одразу слід наголосити на обов'язковому вивченні наукових доробок для визначення найбільш ефективних способів та методів криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. Адже, крім практичного складника, який, безумовно, необхідний, також потрібно досліджувати окремі монографічні роботи з приводу розслідування визначеної категорії діянь.

Стосовно елементів криміналістичного забезпечення, то, наприклад, В. А. Жбанов до них відносить такі:

- наукове і методичне забезпечення;
- криміналістичну освіту;
- техніко-криміналістичне забезпечення;
- тактико-криміналістичне забезпечення;
- розробку методик розслідування злочинів;
- експертно-криміналістичне забезпечення;
- профілактико-криміналістичне забезпечення [4, с. 63].

Майже ідентичною є система, визначена й другою групою вчених, котрі виокремили такі складники:

- теоретичні основи забезпечення;
- правове забезпечення;
- організаційне забезпечення;
- науково-технічне та науково-методичне забезпечення;
- навчально-методичне забезпечення;
- матеріально-технічне забезпечення [9, с. 55–56].

Інша група науковців наголошує на тому, що криміналістичне забезпечення розслідування корупційних злочинів можна розглядати як систему науково-технічних, організаційно-тактичних та методико-криміналістичних засобів, розроблених і впроваджених задля ефективного виконання діяльності органами кримінальної юстиції із

запобігання корупційним злочинам, оптимізації їх розслідування та судового розгляду, здійснюваних на підставі наукових знань про закономірності виникнення, збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, що виявляються в ході кримінального провадження цієї категорії злочинів [16, с. 18]. Тобто наявні науково-технічні, організаційно-тактичні та методико-криміналістичні засоби криміналістичного забезпечення.

У свою чергу В. В. Лисенко визначає сутність криміналістичного забезпечення щодо діяльності податкової міліції України і вважає, що це система розробки та впровадження у практику розслідування злочинів криміналістичних рекомендацій, техніко-криміналістичних засобів та інформаційних технологій з метою оптимізації та підвищення ефективності процесу виявлення, розслідування та попередження злочинів. За змістом криміналістичне забезпечення характеризується як сукупність взаємопов'язаних дій: розробка криміналістичних рекомендацій; доведення до відома співробітників правоохоронних органів результатів аналізу діяльності щодо виявлення та розслідування злочинів, змісту злочинної діяльності та даних про ефективні методи і засоби протидії злочинності; безпосереднє використання співробітниками правоохоронних органів криміналістичних рекомендацій у практиці виявлення та розслідування злочинів [12, с. 10]. У даному випадку ми бачимо наявність криміналістичних рекомендацій, техніко-криміналістичних засобів та інформаційних технологій.

А, наприклад, А. В. Іщенко наголошував на тому, що зміст особливостей даного забезпечення полягає у тому, що:

– його об'єктом є діяльність з використання науково-технічного потенціалу розслідування злочинів, який складається з криміналістичних знань, криміналістичної освіти і криміналістичної техніки. Це основа криміналістичного забезпечення, що існує незалежно від процесу доказування, а тому потребує відповідного забезпечення реалізації;

– суб'єктами такого забезпечення є органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації та навчальні заклади, наукові й практичні працівники, педагоги;

– взаємозв'язки і взаємовідносини між вказаними компонентами розподіляються за основними напрямками: правового (законодавчого), організаційно-управлінського, наукового забезпечення [6, с. 69].

Знову ж таки є поєднання наукових досягнень та практичного складника. Ми підтримуємо зазначену позицію.

Висновки

Підводячи підсумок, зазначимо, що зміни в законодавстві вимагають покращення забезпечення діяльності правоохоронних органів у розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності, зокрема і криміналістичного. Загалом, криміналістичне забезпечення – це система методів, засобів, прийомів з різних напрямів криміналістики (техніки, тактики та методики), що базуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань розслідування та попередження кримінальних правопорушень. На нашу думку, система досліджуваної категорії складається з наукового, методичного, техніко-криміналістичного і тактико-криміналістичного забезпечення. Створення ґрунтовної системи криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності потребує обов'язкового вивчення наукових доробок та дослідження судово-слідчої практики стосовно визначеної категорії діянь для формулювання найбільш ефективних способів та методів його застосування.

Список використаних джерел:

1. Вольнский В. О. Криминалистическое обеспечение предварительного расследования преступлений: право и права, традиции и современность. *Информационный бюллетень*. Москва: Акад. управления МВД России, 2001. № 13. С. 28–29.
2. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 280 с.
3. Денисюк С. Ф. Криміналістичне забезпечення: проблеми визначення та шляхи їх подолання. *Форум права*. 2010. № 4. С. 281–285.
4. Жбанов В. А. К вопросу о криминалистическом обеспечении органов дознания и таможенных расследований ГТК Российской Федерации. *Информационный бюллетень № 13 по материалам Криминалистических чтений «Криминалистическое обеспечение борьбы с преступностью»*. Москва : Акад. упр. МВД России, 2001. С. 61–71.
5. Зуев Е. И. Криминалистику – на уровень современных задач борьбы с преступностью. *Актуальные вопросы использования достижений науки и техники в расследовании преступлений органами внутренних дел : (вопросы криминалистики)* : Труды Академии МВД СССР. Москва, 1990. С. 10–11.
6. Іщенко А. В., Ієрусалимов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 156 с.
7. Коломацкий В. Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений. *Криминалистика* :

в 3 т. Т. I : История общая и частные теории / под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. Москва : Акад. МВД России, 1994. 345 с.

8. Криминалистика / под ред. В. А. Образцова. Москва : Юристъ, 1997. 744 с.

9. Криминалистика : учебник для студентов вузов / под ред. А. Ф. Вольнского, В. П. Лаврова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2008. 943 с.

10. Кримінальний кодекс України від 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03. вересня 2020 року).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 03.09.2020).

12. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 33 с.

13. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005.

14. Матвієнко В.В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 1999. 205 с.

15. Поджаренко К. Є. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів

порухень прав інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 17 с.

16. Журавель В. А., Павлюк Н. В., Резнікова О. І. Поняття та засоби криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Випуск 32. С. 13-30.

17. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

18. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практичне завдання криміналістики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 1. С. 149–155.

19. Швець Д. В. Актуальні проблеми процесуального та техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 28 лист. 2019 р.). Харків : Харківс. нац. ун-т внутр. справ, 2019. С. 13-15.

20. Шепитько В.Ю. Криминалистика в системе юридических наук и ее роль в глобальном мире. *Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика* : зб. наук. пр. : у 2 т. Харків : Вид. Агенція «Апостіль», 2014. Т. 1. С. 142–153.

Mykola Yefimov. Criminalistic support of the investigation of criminal offences against morality

The scientific article is devoted to the coverage of some aspects of the investigation of criminal offenses against morality. The essence of forensic support of investigation of a certain category of criminally punishable acts is considered.

The author emphasizes that forensic support is a relatively new term in forensic science. Although it's direct content in one interpretation or another occurs in most scientific works on criminology. This is understandable, because any research search in a particular scientific field is impossible without providing practical recommendations that will allow law enforcement officers to better carry out criminal proceedings of any category. At the same time, it is necessary to indicate how we understand the definition of this concept and describe its essence. After all, for further consideration of this topic and a comprehensive study of the investigation of criminal offenses against morality, it is necessary to clearly understand the content of this scientific category.

It is noted that forensic support is a system of methods, tools, techniques in various areas of criminology (techniques, tactics and techniques), based on the general theoretical principles of criminology and aimed at fulfilling the tasks of investigation and prevention of criminal offenses.

The position of scientists who consider the content of the features of this provision in the following elements is supported: its object will be to use the scientific and technical potential of crime investigation, which consists of forensic knowledge, forensic education and forensic techniques; the subjects of such support will be the legislature, management, as well as research organizations and educational institutions, researchers and practitioners, teachers; relationships and relationships between these components are divided into main areas: legal (legislative), organizational and managerial, scientific support.

It is determined that forensic support consists of scientific, methodological, forensic and tactical forensic support.

Key words: forensic support, morality, criminal offenses, investigations, investigative (search) actions.